

Article Arrival : 28/05/2020

Published : 15.07.2020

Doi Number <http://dx.doi.org/10.26449/sss.2443>Reference Sarıbaş, S. (2020). "Foucault'nun Panoptikon Metaforu Ekseninde; Platon'un Mağara Alegorisinden Jose Saramago'nun Körlük Romanına Mecazi Bir Körlüğün Eleştirisi" International Social Sciences Studies Journal, (e-ISSN:2587-1587) Vol:6, Issue: 66, pp:3174-3185.

FOUCAULT'NUN PANOPTİKON METAFORU EKSENİNDE; PLATON'UN MAĞARA ALEGORİSİNDEN JOSE SARAMAGO'NUN KÖRLÜK ROMANINA MECAZİ BİR KÖRLÜĞÜN ELEŞTİRİSİ

In the axis of Foucault's Panopticon Metaphor; A Criticism of Metaphorical Blindness from the Cave Allegory of Plato to Blindness Novel of José Saramago

Dr. Öğr. Üyesi. Serap SARIBAŞ

Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, İngiliz Dili ve Edebiyatı, Karaman/TÜRKİYE

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-4079-8024>

ÖZET

José Saramago'nun Körlük romanı, arabasının içinde trafik ışığının yanmasını bekleyen bir adamın aniden kör olmasıyla başlar. Körlük salgını haline dönüşür. İlk tespit edilen körler ve onlarla temas haline geçenler bir akıl hastanesinde karantina altına alınır. Hastanede gün geçtikçe Körler arasında çeteleşmeler görülür, güçlü olan Körler, diğer zayıf olan Körlerin haklarını kendi çıkarlarına göre kullanmaya başlar, yasalar ve kurallar hiçe sayılır, ahlak ve sosyal yaşam çöker. Saramago, körlük metaforunu kullanarak "insan temelli" bir eleştiride bulunur, biyolojik bir organ olan görme eylemi aynı zamanda ahlak, vicdan ve merhamet gibi duyguları barındırır mı? Yoksa, görme eylemi kaybedilirse bu duygular da yok olur mu? Platon mağara metaforunda bir grup tutsağın gerçekliliğinin duvara yansıyan gölgelerden sınırlı olmasından ve bu yansımalar dışında gerçekliği kabul etmeyen tutsakları eleştirir ve görme metaforunu gerçeklikle bağdaştırarak, idea öğretisi olan gerçekliğin temelini görmeyi yerleştirir. Bir güç unsuru olarak görme eylemi ve görülenin bilgisi, insanlık tarihi kadar eskiye dayanan, özünde "göz" merkezli bir yaklaşım içeren gözetim/panoptikon, uygulamalarını da beraberinde getirir. Foucault'un metaforlaştırdığı Jeremy Bentham'ın "panoptikon hapishanesi" distopik eserlerde "büyük kapatılma" durumudur. Orta Çağ'da salgın hastalıkların yayılmasını önlemek için başlayan "kapatılma" on sekizinci yüzyılda "cezalandırma" olarak evrilir. Bu çalışmada, panoptikon kavramına "toplumsal-politik" bir ontoloji kazandıran Foucault'un, panoptikon meataforunu kavramsallaştırması ve sorunsallaştırması evreleri incelenerek "göz merkezli" bir yaklaşımla, Saramago'nun görmek ve körlük arasında yarattığı metaforik körlük üzerinde tartışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Toplumsal Körleşme, İdealar Dünyası, "Genel Hastane," Disiplin ve Gözetim

ABSTRACT

The novel "Blindness" of José Saramago starts with a man waiting at the red light in his car becoming suddenly blind. Blindness becomes an outbreak. First, blind people and who contacted them are put in quarantine in a psychiatric hospital. The blind in the hospital start to become little gangs. The strong ones start to use the right of weak ones for their own benefit, laws and rules are ignored, the ethical and social life collapse. Saramago makes a "human based" criticism using blindness metaphor. Does the ability to see, a biological organ include emotions such as morals, conscience and compassion? Or when the ability to see is lost, do these emotions disappear? Plato criticizes the fact that prisoners' reality is limited to the reflections of the shadows on the walls and not accepting reality except for these shadows in his cave allegory. He associates the ability to see with the reality and places seeing in the basis of reality, the theory of idea. The action of seeing as a power factor and the knowledge of what is seen brings the implementation of surveillance/ panopticon including an approach based on the "eye-centered" having a history as old as human history. "Panopticon prison of" Jeremy Bentham made metaphoric by Foucault is a "great confinement" state in dystopian works. The "confinement" started in Medieval age to prevent spreading of epidemic diseases is evolved to "punishment" in the 18th Century. In this study, metaphorical blindness created between seeing and blindness by José Saramago based on "eye-centered" approach examining conceptualizing and problematizing stages of panopticon metaphor of Foucault bringing "social-political" ontology to panopticon concept will be discussed.

Keywords: Social Blindness, World of Ideas, "General Hospital," Discipline and Surveillance

1.GİRİŞ

1998 yılında Nobel Edebiyat Ödülü'nü alan José Saramago,1995 yılında kaleme aldığı *Körlük* (Ensaio Sobre a Cegueira) romanı 2015 yılında Türkçe' ye çevrilmiştir. 2008 yılında sinemaya da uyarlanan *Körlük* eserinde, karakterlerin isimleri yoktur, yazar okuyucuya karakterlerini, Doktor, İlk Kör ve onun Karısı, Koyu Renk Gözlüklü Kız, Şaşı Çocuk, Gözü Siyah Bantlı Yaşlı Adam ve tek gören göz olarak Doktor' un karısı olarak tanıtır, mekânın, ülkelerin ve şehirlerin isimleri yoktur; bilinmeyen bir yerde ve bir zamanda, sıkışmış bir trafiğin ortasında bir kişinin aniden kör olmasıyla başlayan körlük salgını tüm evrene yayılır. Saramago, nokta ve virgül dışında da hiçbir noktalama işareti kullanmayarak, okuyucu sadece kör bir yaşam anlatısıyla bırakır. Eser de fiziksel bir körlükten daha çok toplumsal bir körlükten söz edilir. Körlükle başlayan yozlaşma, kaos ve vahşet ortamıyla distopik bir dünyada toplumsal kurallar, değer yargıları ve düzen yıkılmıştır. Eser boyunca, körlük insanlığın karanlık yönünü simgeleyen, başka bir deyişle gördüğü halde göremeyen insanları anlatan ya da aklın körlüğünü anlatan bir metafordur. Körlük salgınının topluma yayılmasıyla birlikte kötülük de yayılır ve örgütlü bir hale dönüşür, uyar yaşam yerini ilkel bir yaşama bırakır.

Körlük romanında, insanlar beyaz bir körlüğe mahkûm olurlar, korku ve panik halindedirler, tüm bu kaos ortamında da kişisel değerler ve irade gibi varoluş duyguları da kaybolur. Açlık etkisiyle insani koşullardan uzaklaşan körler aralarında örgütlenerek çete kurarlar ve yemek karşılığında yolsuzluk, cinsel istismar, saldırganlık ve bencillik ortaya çıkar. (Doğan, 2019: 238). Victor E Frankl, kişinin varoluşunun, hayvani düzeye indirildiği toplama kamplarında, insanın özsaygısını yitirmemek için mücadele etmesi gerektiğinden söz eder. (Doğan, 2019: 239). W. Golding'ın *Sineklerin Tanrısı* adlı romanında da benzer bir tutum görülür, “bir adada mahsur kalmış bir grup çocuğun “denetimden uzaklaştığında “aslına döndüğüne ve özünde yer alan yıkıcı yanının” ortaya çıktığı görülür (Golding 2019:219).

1.1. Platon'un Mağara Alegorisi

Platon'un *Devlet* adlı eserinin “Yedinci Kitabında” geçen mağara metaforuna göre karanlık bir mağarada zincirlenmiş bir grup insan başlarını sağa ve sola hareket ettiremezler ve mağara girişinden yansıyan nesnelere, bu insanların gerçeklik algısını oluşturur. Tutsaklardan biri zincirlerinden kurtularak mağara dışına çıkar, mağaranın dışarısında gerçek dünya ile tanışır ve mağaradaki gördükleri nesnelere gerçek olmadığını anlar, gördükleri anlatmak için mağaraya döner fakat mağaradaki arkadaşları mağaranın dışındaki gerçekliğe inanmazlar. Tutsaklar duvara yansıyan gölgeleri kendi gerçekleriyle özdeşleştirmeleri sonucunda gölgelerin gerçek olamayacağını kabul etmek istemezler yaşama dair algıları sadece duvarda ki gölgelerden ibarettir. Gölgelerin sadece bir ışık oyunu olduğu ya da sadece yanılsama olduğunu fark eden tutsak, mağaradaki arkadaşlarını da kurtarmak ister fakat onlar kendi gerçekliklerine inanmak isterler (Uludağ, 2020:101). Platon “mağara metaforunu” kullanarak, bazı insanların kendi benimsedikleri gerçeklikleri ya da alışagelmış doğruların dışına çıkamayan ve fark edemeyen insanları eleştirir. İdealar öğretisine dayanan Platon'un felsefesinde, “mağara metaforu” toplumu, “zincirler” kuralları, “gölgeler” ise sorgulanmamış doğruları temsil eder. Gerçekliği aramak ve bulmak için zincirlerinden kurtulan tutsak ise gerçeği aramaya çıkan filozoftur.

Platon'a göre gerçeklik “güneş ışığı” altındadır ve bu gerçeğe ulaşabilmek ancak mağarada gerçek dünya yerine onun yansımalarıyla yaşayan tutsakların zincirlerinden kurtulup, mağarada dışındaki gün ışığını keşfetmekle mümkün olacaktır. Mağara benzetmesi insanın dünyadaki “genel” ve “beşeri” halini de yansıtır, “salt” gördüklerine inanan ve gerçekliklere kapalı toplumların karanlıktan kurtarılıp, “ruhunu aldatici görüşler dünyasından uzaklaştırarak” gerçekler dünyasına dönmesi gereklidir (Kılıç, 2013:579) Platon'un mağara alegorisinde “ateş” bir ışığı temsil eder; “Yüksek bir yerde yakılmış bir ateş parıldıyor arkalarında” “Mahpuslarla ateş arasında dimdik bir yol var,” (Platon, *Devlet*,:514a) bu ateş onları; “bu eğitimsizlikten, nefislerinin kötülüklerinden ve ihtiraslarından kurtaracak ışık, yani onları eğitecek ve yol gösterecektir” (Kılıç, 2013:580). Platon'un mağara alegorisi “düşünce deneyi” ile paralel bir ilişki gösterir; “Platon da kurduğu alegoride insanlığın kanaatler ve yanılsamalar dünyasında yaşadığını ileri sürmüştü, insanların hakiki dünya olan değişmeyen idealar dünyasından uzakta bir tür mağarada varlıklarını sürdürdüklerini savunmuştu” (Öztürk, 2019:141). “İdea” öğretisiyle gerçekliğin temelini “görmeyi” yerleştiren Platon, felsefi içeriği bakımından “görme metaforunu gerçeklikle bağdaştırır ve gerçeğin sınırının görülenle çizildiğini” ifade eder (Gökberk:1974:68).

1.2.Kapatılma Olgusu, Panoptikon ve Foucault'nun Gözetim Kavramı

Platon idea öğretisiyle gerçekliğin temelini “kökü görme anlamına gelen idea” sözcüğünü yerleştirmiştir (Canalp: 2018: 20). “Bütünü gözetlemek anlamına gelen,” Panoptikon kavramının kökeni Yunan mitolojisine kadar dayanır; “Kavramın Argus Panoptes adlı bazen dört gözlü, bazen ise tüm vücudu gözlerle kaplı olarak tasvir edilen aynı anda birden çok şeyi görebilen bir karakterden esinlenerek oluşturulduğuna inanılır. Panoptes'in en önemli özelliği ise görülmeden, görülebilir olmasıdır” (Kaygısız, 2017:2078). Tarihsel ve toplumsal süreçlerde, görmek ve görülenin bilgisine sahip olmak bir güç unsuru haline dönüşmüştür. Berger, görmenin konuşmadan bile daha öncelikli üstünlüğünden söz eder; “Çocuk konuşmaya başlamadan önce bakıp tanımayı öğrenir. Ne var ki başka bir anlamda da görme sözcüklerden önce gelmiştir. Bizi çevreleyen dünyada kendi yerlerimizi görerek buluruz ifadeleriyle vurgular” (Berger, 2006:7).1800'lü yılların başından beri kavramsallaşmaya başlayan gözetim olgusu, “ulus-devlet ve kapitalizm” ve “modernite” ile “bilşim teknolojilerinin” gelişmesiyle “gündelik hayatta” yoğunlaşmıştır (Tokgöz, 2011:8). Orta Çağda yaşanan salgın hastalıklar sonucunda hastaların “kapatılması” diğer bir deyişle, hastalığın yayılmasını engellemek için hastaların “tecrit” veya da “izole” edilmesi, on yedinci yüzyıla gelindiğinde ise “kapatılma” olgusunda köklü değişiklikler yaşanır. Paris'te “Genel Hastane” olarak adlandırılan tıbbi ve aynı zamanda “karar ve infaz yetkisine” sahip adli bir kurumdur, bu kurumda “toplum açısından tehlike oluşturabilme tehlikesi olanlar;” hastalar, fahişeler, deliler, dilenciler, hırsızlar, eşcinseller, yoksullar, meczuplar ve çalışmak istemeyen insanlar kapatılıp, gözetim altında tutulmuştur (Tokgöz, 2018:15).

Michel Foucault, “Genel Hastane” de “itiraz hakkı bulunmaksızın mutlak bir hükümdar” düzeninin mevcut olduğundan ve bu yapının, “polis ile adaletin arasına yasanın sınırlarına yerleştirilmiş” olduğundan söz eder (Foucault, *Deliliğin Tarihi*, 1995:83-93). Kriz dönemlerinde, “işsizlerin ayaklanması” olasılığı ve kapitalizmin sonucunda “işsizlik” ve “elemeği” sorunlarının artması gibi durumlara karşın yerel otoriteler, “kontrol etmekte zorlandığı, nüfusu görülebilir hale getiren kapatılma olgusu,” ile denetimde bulunmuştur ve durum Batıda da hızla yayılmıştır (Foucault, *Deliliğin Tarihi*, 1995:108). Panoptikon'un tarih sahnesine çıkışı, 1878 yılında Jeremy Bentham, kardeşi Samuel Bentham'ın askeri bir okul için tasarladığı fikri ilerleterek, hapisane modeli üzerinde geliştirir (Baştürk, 2016:22). Bentham, “Pan” (bütün) ve “opticon” (gözetim) kavramlarını birleştirerek, “Panoptikon” (bütünü gözetlemek) olgusunu geliştirmiştir: “Bentham güvenlik ile ehlileştirmeyi bir arada içerecek mekânsal tasarımı yaratır; hapisaneler, bir taraftan iktidarı mahkumların bedenlerine değil ruhlarına kadar taşıyarak onları tam ehlileştirilenin mükemmel bir donanımdır; diğer taraftan toplumun gündelik yaşamını sekteye uğratmamayı garanti eder. Çünkü hapisane, ehlileştirmesi gerekenleri belirli mekanlarda tutmak suretiyle toplumsal yaşamı daha medeni kılıyordu” (Baştürk, 2016:23).

Bentham'ın “Panoptikon Mektupları” dizisinde, tasarlamış olduğu gözetim evinin hapisane dışında, okullar, fabrikalar ve hastaneler gibi kurumlarda da uygulanabileceğinden ve Panoptikon tasarımının “ıslah etme, normalleştirme, eğitme, disipline etme ve özel yetenekleri tespit etme” gibi özelliklerinin de üzerinde durur (Canalp:2018:27). Panoptikon olgusunu geliştiren kişi Bentham olmasına rağmen, “toplumsal-politik ontolojisini” kazandıran ve kavramsallaştıran Foucault olmuştur:

“Panoptikon'u Foucault'cu düşünce içinde sorunsallaştırılması *Deliliğin Tarihi* adlı metinde Foucault, Batı'nın tarihindeki en radikal kırılma alanlarından bir tanesi olarak 1656 yılında Fransa'da kurulan “Genel Hastaneyi gösterir. Bu hastane, kurulmasının ardından henüz birkaç ay geçmiş olmasına rağmen Paris nüfusunun yaklaşık üçte birini gözetim altına almıştır. Foucault için önemli olan şey hastanenin herhangi bir tedavi kaygısı gütmeksizin işletilmiştir; amaç, çalışma dışı kalmış kesimi kapatmak ve onları üretim için yararlı hale gelmiştir. “O dönemde hiç ayırım yapılmadan yaşlılar, sakatlar, çalışmayan ya da çalışmak istemeyen kimseler, eşcinseller, akıl hastaları, hayırsız evlatlar kapatılıyordu. Foucault, on yedinci yüzyılda belirginleşen kapatma kurumlarının tarihteki yeniliğini böylece incelemeye koyulur. Söz konusu dönemde iş gücündeki artış ve buna karşın parasal kıtlık nedeniyle bir taraftan çalışma dışı kalan kesimlerin hoşnutsuzluğu ve tepkisi ortaya çıkmış, diğer taraftan da kentleşen yaşam istikrarsızlaşması tehdidiyle karşı karşıya kalmıştı” (Baştürk, 2016: 27-28).

Panoptikon tasarımının merkezinde gözetleme merkezi, merkezin etrafında hücreler ve hücrelerin iki penceresi bulunur; bir tanesi ışık alır ve dışarı bakar diğeri ise kuleye bakar. Hücrelerin arasındaki duvarlar, mahkumların iletişim kurmasını engeller, merkez kuleye yerleştirilen tek bir gözcü, tüm hücreleri

gözetleyebilmektedir, mahkumlar ise kendilerini gözetleyeni göremezler fakat sürekli bir gözetim halinde olduklarını düşünürler ve bu sayede sürekli işleyen bir gözetim ya da “iktidar” yaratılır. Foucault, yaratılan bu hapishane modelinde “görünürlüğün” gerçekte bir “tuzak” olduğu konusu üzerinde durur (Yücel, 2015: 380). “Tarih boyunca Tanrı ya da tanrı kralların “kutsal” iktidarların toplum özelliklerinde denetimin göstergesi olan “göz”, panoptikon ile birlikte din dışı, kutsal olmayan iktidarın yeni biçimleriyle birlikte yeryüzüne inmiştir. Kapitalist iktidarı, toplumsal denetimin sağlanması sürecinde gözü aşırı biçimde uygulamıştır; çünkü görmeden gören iktidar aracılığıyla, toplumun bilinç yapısını, gözün baskısıyla tahakküm altına almaktadır” (Çoban&Özarslan, 2016:7).

2.JOSE SARAMAGO, *KÖRLÜK*

“Bakabiliyorsan, gör. Görebiliyorsan, fark et,” cümlesiyle başlayan José Saramago’nun *Körlük* eseri bilinmeyen bir ülkenin trafik ışıklarında yeşil ışık yanmasına rağmen hareket etmeyen bir aracın içerisinde bilinmeyen bir şoförün “kör oldum” diye seslenmesiyle devrim halini alır. Kaldırımdaki yayalar yardım etmek ister fakat, şoför “kör oldum” diye tekrarlar, evine gitmek ister, bir yardımsever araca geçer kör olan adamı evine bırakır. Kör olan adam, bir anda kör olmasını, “bir süt denizine düştüm sanki” ya da “yoğun bir sis içinde gibiyim” olarak tanımlar oysa, bilinen körlük de her şey simsiyahtır ama onun körlüğünde her şey bembeyazdır. Kör adamın evi yakındadır, yardımsever onu eve bırakır fakat aracı park edecek bir yer bulamayınca yan sokaklardan bir yere park eder. Kör adam ve yardımsever eve doğru yürürler, eşinin eve henüz dönmediği söyleyen kör adama, yardımsever; insanın durup dururken kör olamayacağını ve bu durumun geçici bir hal olduğunu söyler. Kör adamın eşi eve döndüğünde eşinin haline anlam veremez, göz doktoruna gitmeyi düşünür, telefon eder ve randevu alır. Göz doktoruna gitmek için evden ayrılırlar. Arabaları yardımsever tarafından çalınmıştır ve bir anda kör olan adam, diğer bir tanımla kurgunun İlk Kör’ü, doktorun muayenesine taksiiyle gider, İlk Kör yol boyunca bu felaketin neden onun başına geldiğini sorgular. Göz doktorunun muayenesinde, tek gözü siyah bantla örtülü yaşlı bir adam, annesinin yanında şaşı bir erkek çocuğu ve koyu renk camlı gözlük takmış bir kız bekler. İlk Kör sırasını beklemek istemez, zamana karşı körlüğünün artacağından ve tedavi edilemeyeceğinden korkar.

İlk Kör’ü muayene eden doktor, bu ani körlüğün “psşik körlük” veya da “amorozisin” değişik bir türü olabileceğini düşünür. Koyu renkli genç kızın şikâyeti sadece göz iltihaplanmasıdır ve doktorun yazdığı reçeteyi almak için bir eczaneye girer ardından bir taksiiye binerek gideceği otelin adresini verir. Otel odasında bir anda çıplak iken körlüğe yakalanır ve “müstehten koşullar” onun durumunu biraz daha zorlu kılar. İlk Kör’e yardım eden “oto hırsız” evine polis tarafından getirilir ve eşine kör olduğu söylenir. Göz Doktoru ise evinde bir anda kör olur ve mesleği gereği başkalarının gözlerinde hastalıkları iyileştirmek olduğu için gecenin bitmesini istemez:

Gözleri görmeyen bir göz doktoru hiçbir işe yaramazdı elbette, ama sağlık görevlilerine durumu haber vermek zorundaydı, ulusal bir felakete dönüşebilecek olan şey konusunda onları uyarmalıydı, şimdiye kadar bilinmeyen türde, ne daha az ne daha fazla, bir körlüktü bu, görünüşe bakılırsa son derece bulaşıcıydı ve iltihaplanma, mikrop kapma ya da herhangi bir deformasyon gibi ön patolojik belirtiler göstermeden ortaya çıkıyordu, muayenehanesinde gözlerini uzun uzun incelediği körün durumu bunu doğruladığı gibi, kendi durumu da tanıklık edebilirdi, biraz miyobu biraz da astigmatı vardı, ikisi de düşük dereceli olduğundan gözlük kullanmamaya karar vermişti. Artık görmeyen gözler, bütünüyle körleşmiş ama yine de... (Saramago, 2017:38).

Göz doktoru durumun ciddiyetini sağlık bakanlığına bildirir ve muayenesine gelen hastaların kimlik bilgilerini paylaşır. Göz doktoru kendisini almaya gelecek ambulansı beklerken eşyalarını hazırlar, nereye gideceğinden emin değildir, hastaneye gideceğini düşünür. Yetkililiklerin uyarmasına rağmen kör olmadığı halde, ambulansa Doktorun eşi de biner, tüm ısrara karşın, kendisinin de kör olduğunu iddia eder.

2.1.Quad Erat Demonstrandum “Gösterilmek İstenen Şey Buydu”

Yetkililer, karşı karşıya kaldıkları körlük salgımına “beyaz felaket” olarak isimlendirmeyi uygun bulurlar. Bu felaketin toplumsal etkileri ve siyasi sonuçları göz önünde bulundurulduğunda, hastalığın bu şekilde ifade edilmesi tercih eden yetkililer, hastalığa karşın tedavi yöntemlerinin geliştirilme sürecinde hastalığa yakalanmış kişilerle ve bu kişilerle fiziksel temasta bulunanları “tecrit” etmeye karar verirler. Tecrit yöntemiyle hastalığın “geometrik” bir şekilde artışı önlenebilirdi ve bu kararı “quad erat demonstrandum” (gösterilmek istenen şey buydu) cümlesiyle uygulamaya başlarlar. Daha açık bir ifadeyle, tarih boyunca,

sarihumma, kolera ve veba gibi bulaşıcı salgın hastalıkları tecrübe etmiş toplumlarda “karantina” uygulanmaktaydı. Şüpheli görülen gemiler, kırk gün boyunca, limandan uzak açıkta bekletilirlerdi. Eserde, Saramago, bu sürecin kırk gün, kırk ay veya da kırk yıl olmasının önemli olmadığını, süreçten ziyaden amacın “tecrit” yöntemine gidilerek, salgının yayılmasının durdurulması olduğu hususunda durur (Saramago, 2017:49). Lojistik ve güvenlik komisyonu yetkilileri, hızlı bir şekilde bir araya gelerek hastaların nerede “tecrit” edilmeleri gerektiği konusunda bir karara varmaya çalışırlar. Büyük bir askeri kışla ve boş bir akıl hastanesi arasında tercih durumu söz konusudur, kışla aşırı büyük olduğu için hastaları “gözetmek” hem zor hem de masraflı olacağından dolayı hastane, üzerinde karar kılınır. Akıl hastanesinin “dört bir yanı duvarlarla çevrilidir” ve “iki kanattan” oluşmaktadır, kanatlardan bir tanesi “körler” için kullanılacaktır diğer kanat ise “körleşme kuşkusunu” taşıyanlar içindir (Saramago, 2017:49).

2.2.Beyaz Bir Felaket

Hastaların akıl hastanesinde, “tecrit” edilmesine karar verildikten çok kısa bir süre sonra, saptanan tüm “körler” hastaneye getirilir. Göz Doktoru ve Karısı, hastanenin ilk hastaları olurlar ve arkalarından, İlk Kör, İlk Kör’e yardım eden Yardımsever ve Otomobil Hırsız Kör, Koyu Renk Gözlüklü Genç Kız ve Şaşı Çocuk, evlerinden teker teker alınarak, toplu bir şekilde getirilir. Kapının üzerindeki hoparlörden çok güçlü bir ses duyulur, üç kez “dikkat” dedikten sonra:

“Ve bir körlük salgını başlangıcı olduğu doğrulanabilecek, şimdilik ‘beyaz felaket’ diye tanımlanan kriz döneminde, elindeki tüm olanakları seferber ederek halkı koruma görevini en etkili biçimde yerine getirmek zorunda kalmanın üzüntüsünü yaşamaktadır, salgının daha fazla yayılmasını bu durumun bir salgın olduğunu ve yalnızca açıklanamayan bir dizi rastlantıyla karşı karşıya bulunmadığımızı varsayarak önemek için yurttaşlarımızın iş birliğine ve uyumluluğuna güvenebileceğini ümit etmektedir. Hastalığa yakalanmış kişileri aynı mekânda, bu kişilerle herhangi bir biçimde temas etmiş kişileri de herhangi bir biçimde temas etmiş kişileri de buraya yakın, fakat ayrı bir yerde toplama kararı iyice düşünüldükten sonra alınmıştır. Hükümetimiz, sorumluluğunun tam anlamıyla bilincindedir ve ümit ederiz ki bu duyurumuzu dinleyen kişiler de görev bilinci taşıyan yurttaşlar olarak, üzerlerine düşen sorumlulukları yerine getirecekler ve şu an karşı karşıya buldukları tecrit durumunun, her türlü kişisel düşüncenin ötesinde, halkımızın geri kalan kesimiyle dayanışma oluşturduğunu teslim edeceklerdir.

Bu ifadeyle birlikte, açıklayacağımız talimatlara herkesin uymasını rica ediyoruz, bir, ışıklar sürekli açık kalacaktır, elektrik düğmeleriyle oynamanın hiçbir yararı yoktur, çalışmamaktadırlar, iki, binadan izinsiz ayrılmak, doğrudan ölüm anlamına gelecektir, üç, her yatakhane yalnızca sağlık ve temizlik gereğine ihtiyaç duyulduğunda kullanılabilir birer telefon vardır, dört, yatakhanelerde kalanlar çamaşırlarını elde yıkayacaklardır, beş, yatakhane sorumluları seçilmesi önerilmektedir, bu bir talimat değil bir öneridir, burada kalanlar, uygun gördükleri en iyi biçimde örgütlenecekler ve bugünden itibaren, yukarıda belirttiğimiz kurallara uyacaklardır...

Giriş kapısının sağına ve soluna yiyecek kasaları bırakılacaktır, yiyecekler hastalar ve hastalık bulaşmasından kuşku duyulanlar için bırakılacaktır, yedi, kalan artıkların yakılması gerekmektedir, artan yiyecekler dışında yanacak malzemelerden üretilmiş kasalar, tabaklar ve örtüler de artık sayılmaktadır, sekiz, artıklar, iç avluda ya da duvarların yakınında yakılacaktır, dokuz, sözü geçen yakma işleminin olası olumsuz sonuçlarından burada kalanlar sorumlu tutulacaktır, on, kazaen ya da kasten yangın çıkarsa itfaiye çağrılmayacaktır, on bir, içerde kalanlar arasında hastalandığını söyleyen, karışıklık çıkaran ya da etrafa saldıran olursa dışarıdan hiçbir yardım gelmeyecektir, on iki, nedeni ne olursa olsun bir ölüm durumunda içerdekiler ölüyü hiçbir dinsel tören yapmadan bahçe duvarlarının dibine gömülecektir, on üç, hastalar koşusuyla hastalık şüphesi bulunanlar koşusu arasında yalnızca ana binadan, içeri girdikleri kapı üzerinden bağlantı olacaktır, on dört, hastalığın bulaştığından kuşkulananlar arasında körlüğe yakalananlar olursa bunlar derhal körlerin koşusuna götürülecektir, on beş, bu duyuru, yeni gelenleri de durumdan haberdar etmek için her gün bu saatte yinelemektir. Hükümetimiz ve ulusumuz, herkesin üzerine düşen görevi yerine getireceğini ümit eder. İyi geceler” (Saramago, 2017:53-55).

Göz Doktoru bu talimatlardan durumun oldukça ciddi olduğunu, “tecrit” edildiklerini hastalığın teşhisi ve tedavisinden bulunmadan oradan çıkamayacaklarını anlar. Göz Doktorunun Eşi, ilk gecesinde her gözlerini kapattığında, korkarak açar ve her seferinde kör olmadığını fark eder. Hoparlörden gün boyunca farklı “talimatlar” da duyulur. İçeride ayağından hastalanan bir Kör’ün tedavisi için ilaca ihtiyaçları vardır. Göz Doktoru ve Eşi, nöbetçi askerlerden “antibiyotik ve başka ilaç” talep eder fakat, talimatlar kesindir ve içeriye sadece yiyecek girecektir. Koyu Renk Gözlüklü Genç Kızın ilaç aldığı eczacı kalfası Göz Doktoruyla hastalık üzerine konuşur fakat, Göz Doktoru kör olmadan önce yaptığı araştırmalar gereği durumu bir hastalık olarak tanımlamayacağından söz eder. Sürekli olarak yeni kör olmuş hastalar gelir, Koyu Renk Gözlüklü Genç Kızın otele bulunduğu adam, kızı evine götürülen polis, Körler, birbirlerini ses tonlarından tanırlar. Dışarıdan sürekli yeni sesler, uğultular yükselir, “sürü halinde” yeni gelen Körler, zorlukla içeri girmeye çalışırken, birçoğu yere düşüp çığırır. Hoparlör aynı konuşmaları tekrarlar ve sürekli olarak tekrarlanan “talimatlar” Körleri daha umutsuz kılar. Bazı durumlarda, Körler tüm umutlarını kaybederler; “ses kesildiğinde, aşağılandıklarını hissedilenler bir ağızdan protestoya başlarlar, içeri tiktılar bizi, hepimiz ölüp gideceğiz burada, buna hakları yok, bize doktor sözü vermişlerdi” (Saramago, 2017:89).

2.3.Böcek Ölürse, Zehir de Kalmaz

Körlerden biri nöbetçi çavuşlarla konuşmak için dışarıya çıkar fakat onu gören çavuş bir anda “yayılım” ateşi açar, silah sesleri hem hastanenin içerisinde hem de çavuşların kaldıkları çadırlarda korku ve paniğe sebep olur:

“Silahın kesik kesik patlamaları, akıl hastanesinin ve içeride tecrit edilenlerin korunmasıyla görevli nöbetçilerden oluşan askerlerin çadırların içinden yarı bir çıplak halde anında dışarı fırlamasına yol açtığı gibi, binanın içinden de dışarı koşanlar oldu. Çavuş komutayı ele almıştı bile, neler oluyor burada, bir kör, bir kör, diye geveledi asker, nerede, orada ve silahının namlusuyla kapıyı işaret etti, ben orada bir şey görmüyorum, oradaydı gördüm. Askerler üniformalarını giymiş, sıraya girmiş, ellerinde silah bekliyordular. Işıldağı yakın, diye talimat verdi çavuş. Askerlerden biri, orada duran aracın kasasına çıktı. Birkaç saniye sonra, göz kamaştıran bir ışık kapıyı ve binanın cephesini aydınlattı. Kimse orada yok, salak dedi, çavuş ve benzer üslupla askeriye özgü başka güzel sözler de söylemeye hazırlanıyordu ki, parlak ışıkta, kapının altında koyu bir lekenin yayıldığını fark etti. Zımbalamışın herifi, dedi. Sonra, aldığı kesin emirleri anımsayarak bağırды, geri çekilin bulaşır” (Saramago, 2017:89).

Yaşanan bu olaydan sonra çavuşlardan biri bağırarak dört tane körü cesedi almaları için çağırır fakat o anda birbirini göremeyen ve dolayısıyla sayamayan altı Kör harekete geçer, ipe tutunarak cesede doğru ilerlemeye çalışırlar. Göz Doktoru, askerlerden cesedi görebilmek için kürek ister, askerler ise kürek veremeyeceklerini, cesedi orda bırakmalarını söyler fakat gömülmeyen bir cesedin havaya mikrop bulaştırması ihtimalini anlatan “sav”, küreğin temin edilmesini sağlar. Doktor’ un Karısı, koğuştta elli kişi olduklarını ve yeterli yemek temin edilmediğinden şikâyet eder: “(...) Hepimiz açız, gönderdiğiniz yiyecekler bize yetmiyor, biri bu sorunu çözmeli ama, hükümet bizi doyuracağına söz verdi” (Saramago, 2017:93).

Yaşanan bu trajik olaylar ekseninde, yemek kaslarını getiren askerler, kasaları giriş kapısına bırakırlar ve birden karşılarında Körleri görünce ateş açarlar ve birçok Kör ölür, yaşanan bu durum “öz savunma” olarak açıklanır. Körler’ in saldırıya geçme ihtimalini düşünen askerler binaya tekrar yaklaşmak istemezler:

“Ateş eden, askerler biri, korkudan bembeyaz kesilmişti, ölürüm de oraya bir daha adımı atmam diyordu, gerçekten de oraya bir daha adım atmadı. Aynı gün akşama doğru, istirahat vakti geldiğinde, bir anda, o da körlerden kör olmuştu, ama asker oluşu sayesinde oradan kurtuldu, yoksa, halktan körlerin, yani öldürdüğü körlerin arkadaşlarının arasında kalacaktı, öyle olsaydı başına ne gelirdi, Tanrı bilir. Çavuş, en iyisi bırakalım aklıktan gebersin bunlar, dedi, böcek ölürse, zehir de kalmaz. Bundan böyle kasaları yarı yola kadar götürüp bırakalım, körler de oraya gelip alsınlar, böylelikle gözümüzü üzerlerinden ayırmayız ve en küçük kuşkulu davranışta ateş ederiz. Çavuş komuta yerine yöneldi, mikrofonunu açtı ve sözlerini olabildiğince toparlamaya, az çok benzer cümleleri hatırlamaya çalışarak, Ordu acil bir tehlikenin habercisi olan ve dolaylı ya da dolaysız kendisinden kaynaklanmayan bir isyan hareketini silahla bastırmak zorunda kaldığı için çok üzgündür, bugünden itibaren içerde bulunanlar binanın dışına çıkarak yiyeceklerini kendileri gelip alacaklardır, şimdiden uyarınız

ki, bugün ve dün akşam olduğu gibi, düzeni bozacak herhangi bir girişim halinde sonuçlarına katlanmak zorunda kalacaksınız, dedi” (Saramago, 2017:98-99).

Talimatları tekrarlayan ses sürekli olarak devam eder, yemeklerini kapının önünden alınabileceği söylenir fakat Körlerin dikkatli olmamaları durumunda, önce “sözlü” uyarıda bulunacak ve sonrasında ise ikinci uyarı ateş açılacaktır. Hoparlörden bu talimatı veren sesin tonu, tüm Körlerde korku ve endişe yaratır, kapının önüne yemek kasalarını almak için çıktıklarında öldürüleceklerini düşünürler. Yemeklerini almaya gidemeyen Körler bir kez daha hoparlörden uyarı alırlar, üç dakikalığı vardır ve bu son uyarıdır, bazıları “emekleyerek” kasalara doğru gider:

“Askerlerin içindense, gözlerinin önünde, eksik bacıklarını bulmak için hantal kısıkaçlarını sallayan total yengeçler gibi hareket edip duran bu salakların üzerine silahlarını doğrultup, kasıtlı olarak, acımasızca ateş etmek geliyordu. Alay komutanın o sabah, kışlada, körlerin doğduğu sorunun ancak hepsinin, kör olanların ve olacakların ortadan kaldırılmasıyla çözülebileceğini söylediğini biliyorlardı, sözde insani düşüncelere boş verin demişti, bir beden hayatta kalması için kangren olan uzvu kesip atar gibi, demişti, komutan, açıklayıcı olabilmek için, ölmüş köpeğin kuduzunu doğa tedavi eder, demişti. Böyle mecazlı bir dilin güzelliklerine yeterince duyarlı olmayan bazı askerler, köpeğin kuduzlununun bu körlerle ne ilgisi olabileceğini bir türlü anlayamamıştı ama bir alay komutanın ağzından çıkan her söz, mecazi konuşmuş olsa da ağırlığınca değerliydi, her düşündüğünde, söyleyip yaptığında haklı olmayan biri askerlik hayatında o kadar yüksek rütbeye erişemezdi. Sonra olması gereken oldu. Dışardan silah sesleri geldi. Bizi öldürmeye geliyorlar, diye bağırdı biri, sakın olun dedi, doktor, mantıklı olmalıyız, bizi öldürmek isteselerdi, içeri girip ateş ederlerdi, dışardan değil. Doktor haklıydı, askerlere havaya ateş etme emrini veren çavuştu, parmağını tetikleyen aniden kör olan bir er değil, ayrıca otobüslerden sendeleyerek inen yeni körleri bir arada tutup söz dinlemelerini sağlamanın başka yolu olmadığını da unutmamak gerek, sağlık bakanlığı savunma bakanlığını uyarmıştı, size dört otobüs dolusu kör göndereceğiz, yani kaç kişi, aşağı yukarı iki yüz kişi, bütün bu insanları nereye yerleştireceğiz, binanın sağ kanadında körlere ayrılmış üç yatakhane var, elimizdeki bilgilere göre bunlar toplamda yüz yirmi kişi alıyor” (Saramago, 2017, 121-24).

Hastaneye sürekli olarak yeni hastalar getirilir fakat her iki kanat da doludur, bu yüzden yeni gelen hastaları eski Körlerin yatakhanelerine yerleştirirler. Askerler hastalığın herkese bulaştığını düşünürler ve dolayısıyla hastanenin Körler kanadı ve Kör olma ihtimali olanların kaldıkları kanat arasında kesin bir sınır kalmamıştır. Körleri getiren otobüs şoförleri de “tecrit” edilmek üzere içeri alınır. Yatak bulamayan Körler ise yerde yatmaktadır. Hastaneye yeni Körlerin birçok “avantajı da beraberinde” getirdiği düşünülür. Öncelikle, “psikolojik düzeyde”, yeni “kiracılar veya da komşular” durumunda olduğu gibi iş birliğinden söz etmek mümkündür ve uzun süredir iletişim kanallarını kullanamayan eski Körler, yeni Körlerden dünyada neler olduğunu öğrenebileceklerdir. Gözü Siyah Bantlı Kör, karantina ki diğer Körlere, hastalığın seyri ile ilgili bilgiler verir. Salgının ilk gününde “yüzlerce körlük” vakasına rastlanılmıştır ve ilginç olarak hiçbir lezyona rastlanılmadan, “ansızın” ortaya çıkan körlük durumlarında, “görüş alanında parlak bir beyazlık” başlıyordu. Hastalığın ikinci gününde ise, vaka artışında bir düşüş gözlemlenir ve bu düşüş hastalığın kontrol altına alınabileceği düşüncesini de beraberinde getirir. Bilimsel varsayımlar ise hastalığın, “şimdiye kadar eşi görülmemiş, adı konulmamış, ani etkili, kuluçka dönemi de gözle görülür ya da gizli herhangi bir belirtisi olmayan bir virüsün yol açtığı bir salgın hastalıkla karşı karşıya bulunduğu” yönündeydi. Tüm çalışmalar ve geliştirilen varsayımlar hastalığın artış seyri karşısında yıkılır, bu yeni durum yani Körlük, “her şeyi sular altında bırakarak önüne katıp götüren ani bir deniz kabarması gibi değil, binlerce çalkantılı dereciğin sinsince, toprağa yavaş yavaş sızdıktan sonra, aniden tamamını istila etmesi gibi yayılıyordu.” (Saramago, 2017: 138-39). Toplumsal durum giderek kötüleşir, Körlük ve Körlük mikrobu taşıyanları “tecrit” edilmesiyle başlayan denetim, hastalığın artmasını engelleyemez. Körler birbirlerine yardım edemez hale gelirler, “şu tablodaki körlerin başına gelen onların da başına gelir, birbirlerine tutunup hep birlikte yürür, hep birlikte yuvarlanıp, hep birlikte ölürler” (Saramago, 2017: 141).

2.4. Toplumsal Körleşme

Akşam saatlerinde hoparlör, bilinen tüm talimatları tekrarladıktan sonra, “temizlik malzemelerinin düzenli olarak kullanılması” gerektiğini ekler. Körler arasında bir grup Kör yemek sandıklarına el koyar, yemek sandıklarını diğer Körlere, parayla satmaya karar verirler. Paraları olmayan Körler ise değerli eşyalarını da

vermekle yükümlüdür. Kısa bir süre sonra, çeteleşen Körler, yemek sandıkları karşılığında, Kör kadınları talep ederler. Gözü Siyah Bantlı Yaşlı Adam tüm bu felaketin ortasında radyosundan haberleri dinlemeye çalışır, aniden spiker' in "kör oldum" diye bağırmasıyla radyo susar. Çeteleşen Körler, diğer Körlerin kaldığı koğuşlara giderek kaç kadın olduğunu sorup sonra da sopalarını yerlere vurarak gülerler. Tüm bu toplumsal çöküşün ortasında hoparlörde aynı ses tekrarlar:

"Hükümet hakkı ve görevi saydığı şeyi, yani yaşamakta olduğumuz ve bir körlük salgını görünümünde ortaya çıkmış bulunan ve şimdilik beyaz felaket diye adlandırılan mevcut kriz sırasında mümkün olan bütün olanakları kullanarak halkı koruma görevini yerine getirmek zorunda kalmış olmaktan dolayı üzgündür ve söz konusu salgının elbette henüz ne olduğu açıklanmayan bir dizi rastlantıyla değil, gerçekten bulaşıcı bir hastalıkla karşı karşıya bulunduğumuzu varsayarak salgının daha da yayılmasını engelleme konusunda tüm vatandaşların yurttaşlık duygusuna ve işbirliğine güvenmektedir.

Hastalığa yakalanmış olanları bir çatı altında, onlarla herhangi bir biçimde temas etmiş olanları da buraya yakın başka bir yerde toplama kararı, üzerinde özenle düşünüldükten sonra, alınmıştır. Hükümet sorumlulukların tamamen bilincindedir ve bu duyurunun muhatabı kişilerin kendilerine düşen sorumluluğu üstlenerek şu anda katlandıkları tecridin, her türlü kişisel düşüncenin ötesinde, halkımızın geri kalan bölümüyle bir dayanışma olduğunu akıllarında tutacaklarını umut etmektedir.

Bu açıklama da bulunduktan sonra, herkesin aşağıdaki talimatlara dikkatle uymasını istiyoruz, bir, ışıklar her zaman açık kalacaktır, düğmelerle oynamanın yararı yoktur, çünkü hiçbir düğme çalışmamaktadır, iki, binayı izinsiz terk etmek, anında ölüm demektir, tekrar ediyorum, anında ölüm, üç her koğuşta bir telefon bulunmaktadır. Dışarıdan sağlık ve temizlik malzemeleri istemek için kullanılacaktır dört, tecrittekiler giysilerini elde yıkayacaklardır, beş koğuş temsilcileri seçilmesi önerilmektedir, bu bir buyruk değil öneridir, yakarıdaki kurallara ve aşağıdaki sıralamaya devam edeceklerimize uyulması koşuluyla içerdekiler yaşamlarını nasıl uygun görürlerse öyle düzenleyebilirler, altı, yiyecek kasaları günde üç kez ana giriş kapısına bırakılacaktır, sağa ve sola, yani hastalara ve hastalığın bulaşmış olmasından kuşulanılanlara, yedi, bütün artıklar yakılmalıdır, sadece yemek artıkları değil, yanabilen malzemeden üretilmiş kasalar, tabaklar ve çatal bıçak takımları da artık sayılmaktadır, sekiz, yakma işlemi iç avluda ya da duvarların içinde yapılmalıdır, dokuz, bu yakma işleminden doğabilecek her türlü zarar ziyandan içerdekiler sorumlu olacaktır, on, kasıtlı ya da kasıtsız bir angın çıktığında itfaiye gelmeyecektir, on bir, içerdekiler, çıkacak bir kargaşaya bir saldırı sonucu yaralanmalarında ya da hastalık durumlarında dışarıdan herhangi bir yardım geleceğine güvenmemelidirler, on iki, nedeni ne olursa olsun içeride bir ölüm olduğunda içerdekiler ölüyü hiçbir tören yapmadan avluya gömeceklerdir, on üç, binanın hastalar kanadı ile hastalık kuşkusu taşıyanlar kanadı arasındaki temas merkez binada, herkesin ilk başta içeri girdiği bölümde gerçekleştirilecektir, on dört, hastalık kuşkusu taşıyanlar arsında kör olacaklar derhal körlerin koğuşuna taşınacaktır, on beş, bu duyuru her gün aynı saatte, yeni gelenleri durumdan haberdar etmek için tekrarlanacaktır. Hükümet, ama tam o anda ışıklar söndü, hoparlör sustu. Körlerden biri, hiç umursamadan, elinde tuttuğu sicime bir düğüm attı, sonra atmış olduğu düğümleri, yani günleri saymaya çalıştı ama vazgeçti" (Saramago, 2017:220-21).

2.5.Gören körler mi, gördüğü halde görmeyen körler mi?

Hastanenin sol kanadında çıkan yangından sonra tüm Körler, ana giriş yapısına doğru yönelirler, dışarı açılan kapılar açıktır ve nöbetçiler yerlerinde yoktur. Özgür kalan köleler, nereye gideceklerini bilmiyorlardır bu yüzden, hareketsiz olarak kalırlar. Saramago, hastaneyi "rasyonel bir labirent olan akıl hastanesi," ve Körlerin durumunu ise "yaşamak ile önümüzde bir rehber olmadan ya da bir köpeğin tasmağını tutmadan aklını kaybetmiş bir şehrin labirentine, sadece mekanları belirleyip oraya götüren yolları gösteremediği için belleğin de işe yaramadığı o labirentin içine girmeyi göze almak" arasında tercih yapılmanın sonucu yaşanan kararsızlık olarak tanımlar (Saramago, 2017:240). Dışarı çıkan Körler, herkesin kör olduğunu öğrenir. Yiyecek aramaktan başka bir amacı olmayan Körler, sokaklarda ne yapacaklarını bilmeden dolaşırlar:

“Onlar için yürümek de bir yerde durmak da aynı şeydi, yiyecek bulmaktan başka hedefleri yoktu, müzik yoktu, dünya hiç bu kadar sessiz olmamıştı, sinemalarla tiyatrolar evsiz barksız kalanlara ve kendilerine bir ev aramaktan vazgeçenlere hizmet ediyordu sadece, bazı gösteri salonları, en büyük olanlar, önceleri, hükümetin ya da hükümetten geriye ne kaldıysa onun geçmişte sarı humma ya da veba gibi salgınlar sırasında uygulanmış ve çok etkili oldukları kanıtlanmış yöntem ve önlemlerin beyaz kötülüğe karşı da etkili olacağını düşündüğü dönemde karantina mekanı olarak kullanılmıştı, ama artık her şey bitmişti, buralarda akıl hastanesindeki gibi bir yangına bile gerek olmamıştı. Müzelere gelince, tam içler acısıydı, yürek dayanmazdı, bütün o insanların, evet, insanlar, doğru söyledim, o resimlerin, o heykellerin önünde durup da bakan tek bir kişi bile yoktu artık. Bir sağlıklı gözün kalmadığı, laboratuvarların terk edildiği, bakterilerin, eğer hayatta kalmak istiyorlarsa, bundan böyle birbirlerini yemekten başka çarelerinin kalmadığı kamuya açıkça ilan edildiğinden bu yana iyileşme umudunu bütünüyle yitirdiler” (Saramago: 2017:265-66).

Elektrik ve su yoktu, erzak dağıtımını yapabilecek bir yetkili kurum da yoktu tüm bunlardan daha da önemlisi gelecek kavramı anlamını kaybeder. Körler dünyanın sonunun geldiğini düşünürler. Eserin sonunda Saramago, insanların gözleri olamadan yaşamayı başarabileceklerinden söz eder fakat, Körlüğün nasıl başladığını ve neden insanlığa yayıldığını sorgular, Körlük salgını başlamadan öncesinde Kör olduklarını düşünür. Körlerin bir araya gelip konuştukları meydanda, Kör anlatıcılara, Kör dinleyiciler vardır; konuşanların yüzleri dinleyicilere dönüktür:

“Bu meydanda, örgütlü büyük sistemlerin temel ilkelerinden, özel mülkiyetten, serbest değişimden, pazardan, borsadan, vergilendirmeden, faizlerden, mülk edinmeden, kamulaştırmadan, üretimden, dağıtımdan, tüketimden, beslenmekten ve beslenmemekten, zenginlikten ve yoksulluktan, iletişimden, baskılardan ve suç işleme oranlarından, piyangolardan, tutukevlerinden, ceza yasasından, medeni hukuktan, trafik yasasından, sözlüklerden, telefon rehberlerinden, fuhuş yuvalarından, polisten, karaborsadan, uyuşturucudan, göz yumulan yasadışı ticaretten, ilaç araştırmalarından, kumardan, tedavi ve cenaze masraflarından, adaletten, borçlanmadan, siyasi partilerden, seçimlerden, parlamentolardan, hükümetlerden, içbükey düşünceden, dışbükey, düz, dikey, yatık, yoğun, dağınık, kaçıcı düşüncelerden, ses tellerinin alınmasından, sözün ölümünden söz ediliyordu. Burada örgütler konuşuluyor” (Saramago: 2017:343).

3.SONUÇ

1868 yılında John Stuart Mill tarafından savaşı, kaosu ve zorbalığı tanımlamak için distopya terimi, kullanılmıştır. Darko Suvin ise distopyayı; “sosyo-politik kurumlar, normlar ve toplumsal ilişkilerin, yazarın kurduğu toplumda mükemmele yakın örgütlendiği, genelde gelecekte geçen, topluma egemen olan, insan özgürlüğünün temelden reddedildiği, kâbusu andıran bunaltıcı ve baskıcı bir toplumun edebiyat yoluyla kurgulanıp anlatılması” olarak ifade eder (Çatalbaş&Kaya, 2017: 23). Distopik eserlerde genelde merkezden yürütülen totaliter baskıcı hâkimiyet eleştirilir. Değişimlere paralel olarak sosyo-psikolojik durumun edebi yansımaları olarak değerlendirilen distopik roman, “geleceğe yönelik sosyal kaygının” edebi kurgusudur (Çelik, 2015:57). “Eğlence amaçlı” fantastik kurgular olarak kaleme alınan distopik eserler, zamanla siyasi ve sosyal konulara değinerek, “kapitalizm ve totalitarizm sonucunda yaşanan gözetim mekanizmaları, hafıza kaybı, paronaya, ekolojik kirlenme, makinelerin hakimiyeti, genetik deneyler ve salgın hastalıklar” gibi temaları kullanarak yazarlar farklı “distopik paradigmalara” oluşturmuşlardır (Çelik, 2015: 63). Jeremy Bentham’ın “panoptikon hapishanesi” alegorisi, distopik romanlarda “kapatılma” durumu, diğer bir ifadeyle, toplumu denetleyen “göz” ve “gözü de denetim” altında tutan yönetimler olarak eleştirilir.

Veba ve cüzzam gibi salgın hastalıkların özellikle, 17. yüzyıldaki artışıyla beraber hastalıkların kontrol altına alınması için uygulanan “kapatma” durumu, takip eden yüzyılda, toplumun diğer kesimlerine yönelir, hastalıklar için uygulanan panoptizm, hapishanelerde de uygulanır. Foucault, panoptizm’in Batı toplumlarında evrimleşerek yeni bir “beden anatomisinin ve beden teknolojisinin” sağlayıcısı olduğunu ifade eder: “Bu teknoloji, bedeni bilgi nesnesine dönüştüren ve ondan sonsuz bilgi sağlayacak onu her aşamada bir kat daha fazla nesneleştirebilen bir stratejinin genel adıdır. Bu nedenle panoptikon’u içselleştirilmiş bir iktidar prototipi olarak sunmayı hedefleyen Bentham’cı yaklaşımı ileriye taşıyan kişi, panoptikon’u bir tür beden yönetimi, “body-management” olarak kavramsallaştırmayı deneyen” Foucault

olmuştur (Çatalbaş&Kaya, 2017:30). Panoptizmin çıkışını veba salgınlarına bağlayan Foucault, veba salgınlarından önce 1300- 1500 yılları arasında Almanya, Fransa ve İngiltere’de cüzzam salgınlarında, cüzzamlı kişilerin sürekli dışlanarak, şehir dışlarında “tecrit” edildiklerinden söz eder:

“Fransa’da artan cüzzamlı sayısı, kentlerin yaşamını tehdit etmeye başladığı andan itibaren kent merkezlerinin dışında cüzzamlıların kapatılması için mekanlar inşa edilmiştir. İlk cüzzam hastaneleri, tedavi etmek yerine bulaşıcılığı engellemek üzere kuruludur amaç hastalığı kapatarak topluma bulaşmasını engellemektir. Buna karşın, veba cüzzamdan bütünüyle farklı bir seyir izlemiştir. Cüzzamdan farklı olarak veba içeride tutulmuştur. Kent merkezi içerisinde kapatılmış ve vebalı olanların doğrudan mahkûm edilmeleriyle sonuçlanmıştır. Cüzzam, kutsallıkla içermekte ve beden ile farklılaşmakta iken (bedene dokunulmaz iken) veba artık beden hüküm altına alındığı tarihsel anı işaret eder. Artık kapatılma gereksesi hastalığın bulaşıcılığını engellemek değil, hastalıklı olan somutluğun, yani bedenin muhatap alınmasıdır. Beden ile iktidar arasında Tanrısal bir aracı yoktur; veba, cüzzam gibi Tanrısal bir inayetin temsilcisi değildir; bu nedenle de Tanrısallığın hükmü yoktur” (Baştürk, 2016: 63).

Veba ve cüzzam hastalarının kapatılmasında arasında kesin bir çizgi ile farklılık olduğunu belirten Foucault, cüzzam hastalarının kentlerin dışında izolasyonu sağlanırken veba hastaları kentlerin içerisinde gözetildiğini belirtir. Cüzzamlılar denetimsiz ve dışarıya kapatılmıştır fakat vebalılar denetimli, gözetim altında ve bir disiplin çerçevesinde kapatılır. (Foucault: *Deliliğin Tarihi*, 2013:292). Foucault, cüzzamlının kapatılarak uzak tutulduğuna fakat vebalının hem kapatılıp hem de “terbiye” edildiğine dikkat çeker: “Cüzzamlı, net bir sürgün kapatılma içerisine alınmıştır, buraya sanki ayırmanın önemsiz olduğu bir kitlenin içine atılıyormuş gibi terk edilmektedir; vebalılar ise, bireysel farklılıkların kendini çoğaltan, eklemişen ve alt bölümlere ayrılan bir iktidarın zorlayıcı etkileri sonucu açığa çıktığı, özenli bir taktik çevrelemenin içine alınmışlardır” (Foucault, *Deliliğin Tarihi*, 2013, 293). Cüzzam hastaları kapatılmanın, toplumun dışına itilerek arınmanın örneğini teşkil ederken, veba hastaları, toplumun içerisinde sistematik ve disiplinli kapatılmanın örneğini oluşturmuşlardır. Paris’te 1656 yılında kurulan Genel Hastanede, (L’Hospital Général) ilk başta, toplum normlarının dışında kalan kişilerin kapatılmasıyla hem düzen sağlanmış hem de ekonomik koşullar daha iyi bir düzene getirilmiştir fakat zamanla iktidarların yürütme mekanizması şeklinde evrilir.

Mecazi bir körlüğün eleştirisi yapıldığı *Körlük* romanında, görme duyusunu kaybetmiş bir topluluk içerisinde tek gören göz olan Doktor’ un karısı, bembeyaz bir körlüğün ortasında kalmış, çevresinde yaşananlara şahit olmamak için kör olmayı ister fakat, hastalığın her an kendisine bulaşmış olabileceği kaygısını da taşır. Doktor’ un karısı gözlerini her kapattığında, tekrar açarken korku doludur, körlük bulaşıcıdır, aynı zamanda da tüm Körlerin içinde kör olmadığı halde körmüş gibi davranır. Körlük salgını kontrol altına almak için tespit edilen ilk Körler bir akıl hastanesinde, “tecrit” edilirler. Hoparlörlerden düzenli olarak yapılan anonslarla hastalar kontrol altında tutulur. Foucault, Panaoptikon kavramını açıklarken, gözetimin ilk uygulama alanları salgın hastalıklar üzerinden tanımlar. 1656 yılında Paris’te kurulan Genel Hastane’nin ilk hastaları, toplum normları dışında kalan, “sakatlar, eşcinseller, hırsızlar, sakatlar ve işsizler” gibi toplumun varlığını ve huzurunu muhtemel ölçülerde tehlikeye atma riski olan muhtemel mahkumlarıdır. *Körlük* romanında ise Körler gözetim altında tutulur ve Körler gözetleme kulelerinden gözetlendiklerinin farkındadırlar fakat burada izole edilen insanlar kör oldukları için baskı mekanizması hoparlörlerden sürekli ve kesin olarak duyurulan talimatlarla yapılır. Benzer bir yaklaşım Andreas Franghias’ın 1972 yılında yazmış olduğu *Veba* romanında da görülür, kurguda, Yunanistan’da bulunan ve Yunanistan siyasi tarihinin ilk “toplama kampı” olduğu iddia edilen Makronisos Adasında, bir grup siyasi suçlu mahkûm tecrit edilir, mahkumlara sürekli olarak sistemli bir şekilde megafonlar aracılığıyla duyurular yapılır, mahkumlar yaklaşan tehlikeyi megafondaki sesin ve talimatın şiddetine göre tahminde bulunurlar, bazen de sürekli olarak masallar, marşlar, çalınarak mahkumlar denetim altında tutulmaya çalışır (Saribaş, 2019: 82-84). *Körlük* romanında, talimatlar çok serttir ve bu talimatlara uymayanlar öldüreceği açık olarak ifade edilir ve Franghias’ın *Veba* romanında mahkumların sese göre tahminde buldukları gibi, Körler, hoparlörden gelen sesin tonuna göre tahminlerde bulunurlar.

Körlük romanının kırılma noktası ise kendi körlüklere çok kısa sürede alışıp, diğer Körleri tehdit eden, içeride otoriteye kurmaya çalışan, çeteleşen Körlerin varlığıdır. Yemekler öncelikle paraya, sonra değerli eşyalara son olarak kadınlara bağlanır, Körler arasında kavgalar ve çatışmalar artıkça hastanenin içerisinde Körler dünyası ve yaşam mücadelesi başlar. Romanın sonuna yaklaşırken hastanede çıkan yangın Körlerin, dışarıya çıkmasını mümkün kılar fakat Körler, dışarıda kalan tüm insanlığın da kör olduğunu ve dışarıdaki

Körler dünyasının da ayrı bir dehşet olduğunu fark ederler, su ve elektrik kesilmiş, aç kalan evcil köpekler, yollardaki insan cesetlerini yemektedir, Körler, birbirine tutunmuş amaçsızca yürürler, düzen, kurallar ve sistem yok olmuştur. Körler dünyasını da tüm ahlaki değerler değerini kaybetmiş yerini, cinayetlere, tecavüzlere bırakmıştır, Saramago, yarattığı bu kaotik dünyada Körlüğü bir metafor olarak kullanarak, insanlığın diğer yüzünü, karanlık yönünü ortaya çıkarmak istemiştir. Eserin son cümlesi ise bu durumu, “Bence biz kör olmadık, biz zaten kördük, gördüğü halde görmeyen körler” özetler. Saramago’nun Körlük metaforu ekseninde Platon’un mağara alegorisine dönüldüğünde “göz merkezli” bir bakış açısından söz etmek mümkündür. Platon’un mağarasında tutsaklar duvara yansıyan gölgeleri gerçeklikle özdeşleştirmişlerdir, gün ışığına çıkan ve mağara dışındaki gerçeklikle tanışan tutsaklar, mağaraya dönerek, dış dünyayı, gerçekliği anlatırlar fakat mağaradaki tutsaklar gölgelerin yansımalarını gerçeklik olarak kabul ederler, yeni bir gerçekliği görmek ve kabul etmek istemezler, Saramago’nun körlük metaforuyla eseri sonlandırırken kullandığı cümlede “gördüğü halde görmeyen körler” den söz edilir, Körlük eser boyunca kullanılan bir metafordur, Platon’un mağarasındaki tutsaklar gibi, gerçekliği göremezler:

“Şimdi dedim, insan denen yarattığı, eğitimle aydınlanmış ve aydınlanmamış olarak düşün. Bunu şöyle bir benzetmeyle aydınlatayım: yer altında mağaramsı bir yer, içinde insanlar. Önde boydan boya ışığa açılan bir giriş...İnsanlar çocukluklarından beri ayaklarından, boyunlarından zincire vurulmuş, bu mağarada yaşıyorlar. Ne kımıldanabiliyorlar ne de burunlarının ucundan başka bir yeri görebiliyorlar. Öyle sıkı sıkıya bağlanmışlar ki, kafalarını bile oynatamıyorlar. Yüksek bir yerde yakılmış bir ateş parıldıyor arkalarında. Mahpuslarla ateş arasında dimdik bir yol var. Bu yol boyunca alçak bir duvar, hani şu kukla oynatanların seyircilerle kendi arasına koydukları ve üstünde marifetlerini gösterdikleri bölme var ya, onun gibi duvar. Böyle bir yeri getiriyor musun gözünün önüne! Bu alçak duvarlar arkasında insanlar düşün. Ellerinde türlü türlü araçlar, taşlar, tahtadan yapılmış, insana, hayvana ve daha başka şeylere benzer kuklalar taşıyor. Bu taşıdıkları şeyler, bölmenin üstünde görülüyor. Gelip geçen insanların kimi konuşuyor, kimi susuyor. Garip bir sahne doğrusu ve garip mahpuslar! Ama tıpkı bizler gibi. Bu durumdaki insanlar kendilerini ve yanındakilerini nasıl görürler? Ancak arkalarındaki ateşin aydınlığıyla mağara karşısına vuran gölgeleri görürler, değil mi? Ömürleri boyunca başlarını oynatamadıklarına göre, başka türlü olmaz. Bölmenin üstünden gelip geçeni, bütün nesnelere de öyle görürler. Şimdi bu adamlar aralarında konuşacak olursa, gölgelere verdikleri adlarla gerçek nesnelere anlattıklarım sanırlar değil mi? Bu zindanın içinde bir de yankı düşün. Geçenlerden her biri konuştuğu mahpuslar bu sesi karşılarındaki gölgenin sesi sanmazlar mı?” (Platon, Devlet, 514a-516c).

KAYNAKÇA

- Baştürk, E. (2016). “Panoptikon’dan Post-Panoptikon’a Gözetimin Soykütüğü,” Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Berger, J. (2006). Görme Biçimleri (Çev.: Yurdanur Salman), Metis Yayınları, İstanbul.
- Canalp, A. (2018). “Michel Foucault’nun Panoptikon Kuramı Bağlamında Sanat ve İktidar,” Yüksek Lisans Tezi, Işık Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Çalık, S. (2010). “Görmek ve Yanılmak: Edebiyatta Körlük Algısı,” Karşılaştırmalı Edebiyat Yüksek Lisans Programı, İstanbul Bilgi Üniversitesi, İstanbul.
- Çatalbaş, S. &Kaya, B. (2017). “Gözetim Toplumu ve Distopik Filmlerde Göz’ ün İktidarı: The Loster ve Equilibrium Filmlerinin Analizi,” AJIT-e, (8)30:22-44.
- Çelik, E. (2015). “Distopik Romanlarda Toplumsal Kurgu,” SAD, Sosyoloji Araştırmaları Dergisi, (18) 1:57-79.
- Çoban, B. &, Özarslan, Z., Panoptikon: Gözün İktidarı, Su Yayınları, 2016, İstanbul.
- Doğan, H. A. (2019). “Körlük, (Blindness),” Journal of Analytic Divinity, 3(2): 235-245.
- Dolgun, U. (2015). Şeffaf Hapishane Yahut Gözetim Toplumu: Küreselleşen Dünyada Gözetim Toplumsal Denetim ve İktidar İlişkileri, Ötüken, Neşriyat, İstanbul.
- Ergüden, I. (2017). Hapishane Çağı: Kapatılan İnsan, Sel Yayıncılık, İstanbul.

- Foucault, M. (2002). *Kliniğin Doğuşu: Tıbbi Algının Arkeolojisi*, (Çev.: İnci Uysal), Epos Yayınevi, İstanbul.
- Foucault, M. (2011). *Büyük Kapatılma, Seçme Yazılar 3*. (Çev.: Işık Ergüden & Tuncay Birkan), Ayrıntı, İstanbul.
- Foucault, M. (2011). *Entelektüelin Siyasi İşlevi, Seme Yazılar 1*. (Der.: Işık Ergüden & Tuncay Birkan), Ayrıntı, İstanbul.
- Foucault, M. (2013). *Deliliğin Tarihi*, (Çev.: Mehmet Ali Kılıçbay), İmge, Ankara.
- Foucault, M. (2013). *Kelimeler ve Şeyler: İnsan Bilimlerinin Bir Arkeolojisi*, (Çev.: Mehmet Ali Kılıçbay), İmge, Ankara.
- Foucault, M. (2013). *Hapishanenin Doğuşu*, (Çev. Mehmet Ali Kılıçbay), İmge, Ankara.
- Foucault, M. (2013). *Güvenlik, Toprak, Nüfus, College de France Dersleri 1977-1978*, (Çev.: Ferhat Taylan), İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Foucault, M. (2012). *Bilme İstenci Üzerine Dersler, College de France Dersleri 1970-1971*, (Çev.: Kerem Eksen), İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Foucault, M. (2012). *İktidarın Gözü, Seçme Yazılar 4*. (Der.: Işık Ergüden & Tuncay Birkan), Ayrıntı, İstanbul.
- Golding, W. (2019). *Sineklerin Tanrısı*, (Çev.: Mine Urgan), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- Gökberk, M. *Felsefe Tarihi, Üçüncü Basım, Ankara Bilgi Yayınevi, 1974 s68*
- Kaygısız, Ü. (2017). "Panoptikon: Demokrasi Ekseninde Realiteden Kurgulasa Doğru Bir Bakış," (22)15: 2073-2094.
- Kılıç, C. (2013). "Platon'un Metafizik Terminolojisi ve Mağara Alegorisinin Mistik Temelleri," *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7(33): 570-587.
- Özdel, G. (2012). "Foucault Bağlamında İktidarın Görünmezliği ve "Panoptikon" ile İktidarın Gözü Göstergeleri," *TOJDAC, The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication*, 2(1):22-29.
- Öztürk, S. (2019). "Platonik Mağarayı Kristalleştiren Anti-Platonik Mağara, Uyumuz Adam'ın Kristal Yüzlerinde Sistematik Felsefi Yolculuk," *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, 49: 140-152.
- Platon, (1937). *Devlet, 7. Kitap*, (Çev.: Sebahattin Eyüpoğlu), Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Saramago, J. (2017). *Körlük* (Çev.: Işık Ergüden), Kırmızı Kedi Yayınevi, İstanbul.
- Sarıbaş, S. (2019). "Distopik Bir Mekân Olarak Makronisos Adası," *KARE*, 5:71-78.
- Tokgöz, C. (2011). "Bilişim Çağında Toplumsal Denetim Aracı Olarak Gözetim Olgusu ve Yeni İletişim Ortamlarında Bireyin Gözetim Farkındalığı Üzerine Bir Araştırma," *Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul*.
- Uludağ E., Reyhan. (2020). "Sanat Tarihinde Gölgenin Yanıltıcı Özelliği ve Platon'un Mağara Alegorisi," *Ulak -Bilge*, 44: 99-108.
- Yücel, D., D. (2015). "Sinema Filmlerinde Gözetim ve İktidar İlişkilerinin İnşası," *IJSSR, International Journal of Social Sciences and Education Research*, 1(2): 350- 398.